

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Olga Kabak

LÕHKEMATERJALI TOLLIKONTROLLI PROBLEEMID

Lõputöö

Juhendaja:

Piret Tinkus, Bac

Kaasjuhendaja:

Tõnis Elling, Bac

Tallinn 2010

ANNOTATSIOON

Kolledž: Finantskolledž	Kuu ja aasta: mai 2010
Töö pealkiri: Lõhkematerjali tollikontrolli probleemid	
Töö autor: Olga Kabak	Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega elektroonilises keskkonnas. Allkiri:
<p>Lõputöö on kirjutatud teemal “Lõhkematerjali tollikontrolli probleemid”. Töö pikkuseks on 48 lehekülge, millest 37 lehekülge on sisuline osa. Töö on kirjutatud eesti keeles ning koosneb sissejuhatusest, kahest põhipeatükist, kokkuvõttest ja venekeelsest resümeest. Lõputöö koostamisel on kasutatud 41 allikat, millele on tekstis viidatud.</p> <p>Lõputöö uurimisprobleemiks on tegevusjuhendi puudumine lõhkematerjali tollikontrolliks. Samuti reguleerimata erinevate ametkondade vaheline koostöö, mis omakorda võib kaasa tuua lõhkematerjali tollikontrolli kvaliteedi probleeme.</p> <p>Lõputöö eesmärgiks on analüüsida tolli võimalusi ja vajadusi lõhkematerjali tollikontrolli tulemuslikuks läbiviimiseks. Eesmärgi saavutamiseks lõputöö käigus:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. antakse ülevaade lõhkematerjalide mõistest ja võimalikust terrorismiohust Eestis; 2. antakse ülevaade kehtivaid seadusi, mis reguleerib lõhkematerjalide käitlemist ja seadusliku toimetamist üle piiri; 3. analüüsitakse Maksu- ja Tolliameti (edaspidi MTA) ja teiste ametkondade valmisolekut reageerida ebaseadusliku lõhkematerjali avastamise korral; 4. analüüsitakse MTA ja erinevate ametkondade tegevusi lõhkematerjalide ohu tekkimisel. <p>Lõputöö valmimise käigus jõudis autor seisukohale, et lõhkematerjalide tollikontrolli valdkonnas on mitmeid reguleerimata valdkondi. Lõputöö tulemusena esitatakse soovitusel Maksu- ja Tolliametile lõhkematerjalide tollikontrolli paremaks korraldamiseks ja ettepanekud lõhkematerjalide tollikontrolli juhendi koostamiseks.</p>	
Võtmesõnad: lõhkematerjal, tollikontroll, illegaalne vedu, plahvatus, salakaup	
Võõrkeelsed võtmesõnad: взрывчатый материал, таможенный контроль, нелегальная перевозка, взрыв, контрабанда	
Säilitamise koht:	
Kaitsmisele lubatud Kolledži Direktor:	Allkiri:
Vastab lõputöö nõuetele Juhendaja:	Allkiri:

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. LÕHKEMATERJALIDE TOLLIKONTROLI OHUD JA SELLE ENNETAMISE MEETMED	6
1.1. Lõhkematerjalide määratlus ja sellega kaasnevad ohud	6
1.2. Teiste riikide kogemus lõhkematerjalide avastamisel piiril	12
2. LÕHKEMATERJALI TOLLIKONTROLL	19
2.1. Tollikontrolli süsteem ja selle võimalused lähtuvalt seadusest	19
2.2. Maksu- ja Tolliameti ning teiste ametkondade valmisolek lõhkematerjalide ohu korral ...	25
KOKKUVÕTE	30
PE3IOME	32
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	34
LISA 1. Vastavusmärgis	39
LISA 2. Intervjuu Maksu- ja Tolliameti tollikorralduse osakonna tollikontrollitalituse peaspetsialisti Piret Tinkusega	40
LISA 3. Intervjuu Päästeameti demineerimiskeskuse Põhja-Eesti pommigrupi peademineerija Raido Taalmaniga	42
LISA 4. Intervjuu Tehnilise Järelevalve Ameti kemikaali ja mäetööde osakonna spetsialisti Merike Ringiga	45
LISA 5. Intervjuu AS G4S Põhja piirkonna esinduse turvajuhi Kristjan Saarikuga	48

SISSEJUHATUS

Lõputöö teema on „Lõhkematerjali tollikontrolli probleemid”. Autor valis teema, kuna seda on vähe käsitletud. Samuti valis autor lõhkematerjalide tollikontrolli teema kuna alates 1. maist 2004, kui Eesti ühines Euroopa Liiduga (edaspidi EL), on EL-i sisepiirid avatud ning keeldude ja piirangutega seotud kaupade liikumisvõimalused suurenesid. Avatud piirid toovad lisaks positiivsetele aspektidele – vaba kaubavahetus liikmesriikide vahel – kaasa süveneva vajaduse kaitsta inimesi ja majandust terrorismiohu vastu.

Valitud teema on aktuaalne, kuna Eesti idapiir on samaaegselt EL-i välispiiriks. Seega on vajalik teha tulemuslikku lõhkematerjali kui kauba tollikontroll, et ennetada ebaseadusliku lõhkematerjali sattumist Euroopa Liidu territooriumile ja vähendada kasvavat terrorismiohtu. Kvaliteetseks kontrolliks peab lõhkematerjali ohu korral tegutsema mitu ametkonda: Kaitsepolitsei, Päästamet, Maksu- ja Tolliamet, Tehnilise Järelevalve Amet ja teised. Täna ei ole aga erinevate ametkondade vaheline koostöö piiril ning nende vahel informatsiooni liikumine ühise juhendiga reguleeritud.

Probleem seisneb selles, et puudub tegevusjuhend lõhkematerjali tollikontrolliks. Samuti see, et erinevate ametkondade vaheline koostöö ei ole ühise juhendiga reguleeritud, mis omakorda võib kaasa tuua lõhkematerjali tollikontrolli kvaliteedi probleeme.

Lõputöö eesmärgiks on analüüsida Maksu- ja Tolliameti vajadusi lõhkematerjali tollikontrolli tulemuslikuks läbiviimiseks. Eesmärgi saavutamiseks lõputöö käigus:

1. antakse ülevaade lõhkematerjalide mõistest ja võimalikust terrorismiohust Eestis;
2. antakse ülevaade kehtivaid seadusi, mis reguleerivad lõhkematerjalide käitlemist ja seadusliku toimetamist üle piiri;

3. analüüsitakse Maksu- ja Tolliameti (edaspidi MTA) ja teiste ametkondade valmisolekut reageerida ebaseadusliku lõhkematerjali avastamise korral;
4. analüüsitakse MTA ja erinevate ametkondade tegevusi lõhkematerjalide ohu tekkimisel.

Autor kasutab lõputöös andmekogumismeetodit ja tulemuste tõlgendamise meetodit. Eesmärgi saavutamiseks viib autor läbi intervjuu asjassepuutuvate ametnikega ja seejärel analüüsib saadud tulemusi.

Lõputöö koosneb kahest peatükist, mis omakorda koosnevad kahest alapeatükist. Töö esimeses peatükis kirjeldab autor, mis on lõhkematerjalid ja millised ohud on sellega seotud ning annab ülevaate sellest, milliseid meetmeid kasutavad teised riigid lõhkematerjalide kontrollimisel.

Töö teises osas analüüsib autor Eesti seadusandlust ning toob välja, kuidas reguleerib lõhkematerjalide käitlemist sh sisse- ja väljavedu Eestist ja Eestisse ning Euroopa Liidu territooriumile ja territooriumilt kolmandatesse riikidesse. Samuti uuritakse, kuidas erinevad ametkonnad on valmis tegutsema lõhkematerjalide avastamisel piiril. Tulemused on tehtud intervjuudest pädevate ametnikega.

Lõputöös kasutab autor lõhkematerjalide ja strateegiliste kaupadega seotud õigusakte, samuti rahvusvaheliste õigusakte ja internetilehekülgede andmeid. Oluline allikas on intervjuud asjassepuutuvate ametnikega.

1. LÕHKEMATERJALIDE TOLLIKONTROLI OHUD JA SELLE ENNETAMISE MEETMED

1.1. Lõhkematerjalide määratlus ja sellega kaasnevad ohud

Vähe inimesi täna mõtlevad sellele, et millist rolli meie igapäevases elus mängivad lõhkematerjalid. Mõnele assotsieerub see ohvrite ja purustustega seotult sõjaga, terrorismiga ning õnnetustega. Inimesed on veendunud, et lõhkematerjalid on üks suurematest ohuprobleemidest kaasaegses maailmas. Teiste jaoks tähendavad lõhkematerjalid mitte ainult sõjalistel eesmärkidel kasutatavaid ained, vaid seotud valdkonnad on ka tsiviillõhketööd näiteks ehituses, kaevanduses, põllumajanduses, määnduses jne. Kuid paljud ei tea, kas lõhkematerjalid on seotud rohkem kasuga inimtegevusele või vastupidi. Et aru saada lõhkematerjali olemusest, sellega kaasnevat ohust ja kasust, tuleb kõigepealt mõista lõhkeainete olemust ja omadusi.

Must püssirohi on kahtlemata üks tähtsamaid leiutisi inimkonna ajaloos. Musta püssirohtu kasutati rakettide ja noolte lennutamiseks, samuti kasutati püssirohtu esmaselt pürotehnilistel eesmärkidel. Pikka aega kasutati püssirohtu peamiselt sõjanduses, määnduses hakati kasutama aga palju hiljem. Tuleb märkida, et tsiviillõhketöödel lähtuti sõjanduse vallas omandatud kogemustest. Nii oli sajandeid must püssirohi ainus lõhkeaine. Tänu sellele, et hakkas jõudsalt arenema reaal- ja loodusteadused k.a. keemiateadus, avastati ja võeti kasutusele mitmeid uusi lõhkeained. (Paks 2000:5-7)

Lõhkeaineks nimetatakse keemilisi ühendeid või ainete segusid, mis võivad termilise mõjutuse (kuumutamise, sädeme), mehaanilise mõjutuse (löögi, surve, hõõrdumise), keemilise reaktsiooni või teise aine detonatsiooni toimetel plahvatada õhuhapnikuta (Paks 2000:24-25). Lõhkeained iseloomustavate parameetrite ehk lõhkeainete omaduste järgi

eristatakse lõhkeained üksteisest ning hinnatakse nende kasutamise efektiivsust, ohtlikkust, samuti nende säilitamise, ladustamise ja transpordi võimalikkust (Meyer 1981:5). Nende jaotamine tööstuslikeks ja sõjalisteks on üsna tinglik, sest sõjaväes kasutatakse ka tööstuslikke lõhkeained ja vastupidi (Paks 2000:24-25).

Lõhkmaterjalid aitavad näiteks kätte saada palju ressursse, mis asuvad maa all. Sellised igapäevased tooted nagu hambapasta, kosmeetika ning ravimid sisaldavad neid maavarasid, mida kaevandatakse lõhkmaterjali abil. Lõhkmaterjale kasutatakse ka mägedes tunnelite ja kanalite ehitamiseks, põllumajanduses, kus nad kergendavad inimeste tööd ja teistes harudes. (Industrial Explosives 24.02.2010)

Sõjaväes kasutatakse lõhkmaterjale laskerelvades ning purustaval eesmärgil. Nende põhiline eelis on see, et võrreldes teiste energia allikatega (v.a tuumaenergia) on lõhkmaterjalidel tohutu võimsus. See omakorda aitab teha palju tööd lühikese ajavahemiku jooksul, mis on tähtis sõjaajal, sest aja säästmine viib võiduni. (Стрельба из пистолета 24.02.2010)

Ülaltoodust selgub, et lõhkmaterjalid on lahutamatult seotud meie igapäevaelu ning eluviisiga näiteks tsiviillõhketööde läbiviimisel. Ilma lõhkmaterjalideta oleks inimestel töö tegemine raskendatud. Lõhkmaterjalide kasutamist militaareesmärkidel võib pidada kasulikuks ilmselt nendele, kes on seotud sõjatööstuse ja sõjandusega. Tsivilistidele otsest kasu sõjatööstuses kasutatav lõhkmaterjal ei too, kuna lõhkmaterjale kasutamise tagajärjel hukuvad inimesed ning purustatakse vara, kuid riikide sise- ja välisjulgeoleku aspektist on tänases maailmas siiski omada sõjalist jõudu, mille üheks aluskomponendiks on lõhkmaterjalide kasutamine.

Lõhkmaterjali plahvatusprotsess võib kulgeda mitmesuguse kiirusega. Selle all mõistetakse kiirust, millega plahvatusprotsess levib lõhkeaine massis ehk reageerivate ainete sisalduse või ainehulga muutust ajaühikus. Plahvatuse kulgemise kiiruste spekter on väga lai. (Paks 2000:14). Lõhkmaterjali plahvatuskiirust võivad suuresti kõigutada

mitmesugused mõjutegurid, vaid soodsates tingimustes see on muutmatu. Mõjutuseks on: algimpulsi võimsus, lõhkematerjali keemiline seisund, lõhkematerjali tihedus, laengu läbimõõt, terade suurus ja niiskuse määr (Kalman 1963:16).

Plahvatavad keemilised ühendid esinevad gaasidena (põlevgaasi ja õhu segud), vedelikkudena ja sültjana (nitroglütseriin, binaarsed lõhkeained jne) ning tahkete ainetena (suurem osa lõhkeainetest). Lõhkeained ei ole keemiliselt püsivad ühendid, nad püüavad üle minna püsivamatesse keemilistesse ühenditesse. Need üleminekureaktsioonid ehk plahvatused võivad tekkida vastavate mõjutuste toimel ning nad kulgevad väga intensiivselt. (Kalman 1963:5,6)

Lõhkeaineid liigitatakse kõige sagedamini selle järgi, kui tundlikud nad on löögi, kõrgema temperatuuri, hõõrdumise või sädemete suhtes ja kui kiiresti nende plahvatamisel detonatsioon levib. Nende plahvatuse kiiruse järgi võiks neid jagada paiskavateks, brisantseteks ja initsieerivateks. (Luzik 2009:5)

Paiskavad ehk ballistilised lõhkeained nagu erinevad püssirohud, ei detoneeru välise impulsi toimel, vaid pahvuvad ehk deflagreeruvad. Nende detonatsioonikiirus on tavaliselt alla 2000 m/s. Paiskavad lõhkeained ümbritsevat keskkonda ulatuslikult ei purusta ja nende toime on paiskava iseloomuga. Kasutamist leiavad nad padrunites ja heitelaengutes, tulirelvades kuulidele, mürskudele ja raketidele algkiiruse andmiseks (Berlin 2009:5; Luzik 2009:5). Madala astme detonatsioon tähendab lõhkematerjali kas mittetäielikku või täielikku ärapõlemist, kuid seejuures kiirusega, mis on madalam optimaalsest. Selle põhjuseks võib olla näiteks lõhkeaine vananemine (Paks 2000:15).

Pisut rahulikuma käitumisega on brisantlõhkeained, mille detonatsioonikiirus on väga erinev. Brisantsed lõhkeained detoneeruvad välise impulsi toimel, ja sellega kaasneb rõhu ja temperatuuri ülikiire kasvuga redoksprotsesside levik aines kiirusega kuni 9000 m/s. Uutel, alles katsetamisjärgus lõhkeainetel isegi enam. Tekkiv detonatsioonilaine on võimeline ümbritsevat keskkonda oma energia arvelt ulatuslikult purustama.

Brisantlõhkeaineid kasutatakse lõhkamistöodel ja sõjalistes lõhkelaengutes (mürsud, pommid, granaadid, miinid). (Berlin 2009:5; Luzik 2009:6)

Initsieerivad lõhkeained on väliste impulsside suhtes ülimalt tundlikud, detoneerudes temperatuuri, elektrilaengu või löögi toimele. Neid nimetatakse ka primaarseteks detonaatoriteks. Nende detonatsiooniikiirus on vähemalt 5000 m/s. Initsieerivaid lõhkeaineid kasutatakse brisantsete või ballistiliste lõhkelaengute süütamiseks. Süütekapslid sisaldavad 0,5 g initsieerivat ja natuke suuremal hulgal tugevatoimelist brisantlõhkeainet. Kapsel paigutatakse suurema lõhkelaengu külge või sisse ja pannakse plahvatama löögi või sädeme abil. (Berlin 2009:5; Luzik 2009:5-6)

Üldiselt ei ole õige eristada lõhkematerjale ohtlikkuse järgi. Võiks arvata, et brisantsed lõhkematerjalid on väga võimsad ja ohtlikud, sest nende detonatsiooniikiirus on kõige suurem. Nendel on suur plahvatusikiirus ning suur peenekspurustav toime. Vaatamata sellele, et detonatsiooniikiirus on madal või lõhkematerjal on liiga väike, võib väiksemgi puudutus või ettevaatamatu liigutus esile kutsuda plahvatuse. Paiskavad lõhkematerjalid ei ole kahjutud elusolendite suhtes. Kui nad plahvatavad, siis võivad tekitada kilde, mis omakorda võivad tekitada veel rohkem kahju. Sellest tuleneb, et eranditult kõik lõhkematerjali liigid on väga ohtlikud ja alahinnata neid ei tohi.

Kuritegelikel eesmärkidel kasutatakse tavaliselt pressitud või valatud lõhkepakke ning pulbrikujulist, libledes või graanulites lõhkeained (Paks 2003:46). Kuna brisantlõhkeained on kasutusel enamasti kompaktsete tükkidena, püssirohud enamasti terade või lehekestena, siis terroristidele on eriti mugavad plastsed brisantlõhkeained, mis oma konsistentsi poolest sarnanevad plastiliini või kitiga. Sellist lõhkelaengut on väga lihtne märkamatuks kleepida auto alla, raudteerööpa või silla tugisamba külge. (Luzik 2009: 6)

Viimasel ajal on terroristide hulgas kõige levinumad isevalmistatud lõhkeseadeldised, eriti väikesemõõtmelised lõhkematerjalid. Üks suur terroristidega seotud hirm, mis oli levinud 90-ndatel aastatel nn kiripomm ehk postipomm (plahvatus toimub siis, kui neid avatakse).

Kuid suure tõenäosusega hakatakse neid pomme kasutama ka tulevikus. Põhjuseks on mugav kasutus, materjali kättesaadavus ning valmistamise lihtsus. (Полежаев, Савелий 2003:10-11)

Olulist rolli lõhkematerjalide laiemas levikus mängib teadmiste ja materjalide kerge kättesaadavus. Isevalmistatud lõhkeseadeldised on kujult, pakendilt, struktuurilt ja vormilt väga mitmekülgsed, kõik sõltub valmistaja võimalustest ning fantaasiast. Nende väliskuju võib olla päris ootamatu. Omavalmistatud lõhkeseadeldiste tegemiseks on olemas peaaegu piiramatu arv erinevaid kemikaale. Tüüpiline omavalmistatud lõhkeseadeldis kildudega kujutab endast ette toru, mis on täidetud lõhkematerjalidega. Detonatsiooni korral tekivad killud, mis lendavad kiirega kuni 1000 m/s. On olemas ka sellised omavalmistatud lõhkeseadeldised, mis on pakitud erinevate metallasjadega (naelad, poltid, muttrid jne), mis tekitavad veel rohkem kahju. (Нелезин, Ноздрачев, Сильников, Шайтанов 2001:98-99)

Autor pöörab erilist tähelepanu sellele, et terrorism ei ole ammu ainult USA siseriiklikuks probleemiks. Terroristid ründavad ka riike, kes on liitunud NATO-ga ning neid riike, mis võtavad osa erinevatest rahu tagamise missioonidest. Eesti kaitseväelased osalevad operatsioonidel nii Iraagis kui Afganistanis ja Kosovos.

Kuid mitte alati ei ole terroristide eesmärgiks tekitada füüsilist kahju inimestele. Näitena võib tuua kommertsterrori, mille all mõistetakse selliseid tegusid, mis oma eesmärkidelt on suunatud mõjutatava objekti rahalise või majandusliku seisu õõnestamisele. Kui ühiskonnas on tekkinud plahvatus, siis samaaegselt psühholoogilise faktori tulemusena tekivad rahutus ja paanika, mis mõjutavad omakorda majandust ja ühiskonnaelu. Kommertsterrori eesmärk on saavutatud: hävitanud, võtnud üle või õõnestatud konkurendi konkurentsivõimet. (Paks 2003:6)

Võib järeldada, et kommertsterrori tekitamise oht on pigem riikides, mille osakaal maailma majanduses on suur ning kus on palju konkurentsivõimelisi ettevõtteid. Eesti riigil on üsna

väike tõenäosus selle tekkimisel, sest võrreldes näiteks Saksamaa osakaaluga maailma majanduses on Eesti osa üpris väike.

Kurjategijad kasutavad peamiselt sellised lõhkematerjale, mis on omandatud illegaalselt ehk nn „mustalt turult“, mis tähendab, et isikul puudub nõutav eriluba või kauba dokumendid on võltsitud. Autori arvates on olemas mitu võimalust, kuidas toimetada illegaalselt lõhkematerjalid üle piiri ehk toimetada salakaubavedu:

1. lõhkematerjal tuuakse ilma loata peitekaubana;
2. lõhkematerjal tuuakse vale kaubanimetuse all või vale kaubakoodi all;
3. võltsitakse kauba saatedokumente;
4. eriloal on kirjutatud üks kogus, kuid tegelik kogus on suurem;
5. luba on välja antud teise või väiksema ohtlikkusega kaubale;
6. ühte eriluba kasutatakse mitu korda. (Tinkus 2010)

Illegaalse lõhkematerjali Eesti territooriumile toimetamise ennetamiseks peab välja töötama meetmed, mis tagaksid tõhusa tollikontrolli. Tõhusast lõhkematerjali salakaubaveo ennetavast tollikontrollist on huvitatud kõik liikmesriigid, sest kui lõhkematerjal tuleb kolmandast riigist Eestisse ning seda ei tuvastata, siis pärast seda võib ohtlik aine piiramatult teistesse liikmesriikidesse liikuda. Seega lõhkematerjali kontrolliga seotud probleemid Eestis puudutavad ka teisi EL liikmesriike.

Autor järeldeb, et praeguses maailmas on väga kerge saada teadmisi lõhkematerjalide kohta näiteks kuidas neid kodus valmistada, kasutada ning ka aine illegaalse saamise ja üle piiri toimetamise kohta. Vaatamata sellele, et lõhkematerjalide kasutamiseks mistahes eesmärkidel on vaja palju erialaseid teadmisi, ei ole see suureks probleemiks kurjategijate jaoks. Kõik andmeid, mis neid huvitavad, võib leida tänapäeval internetist. Eesti idapiir on samaaegselt Euroopa Liidu välispiiriks, mis omakorda tõstab Eesti vastutust oma piiride kaitsmisel ja kuna liikmesriikide vahelised sisepiirid on vähendatud tollikontrollist, võidakse ka Eestit kasutada lõhkematerjali salakaubaveoks. Seega on vajalik teha

tulemuslikku lõhkematerjali tollikontrolli piiridel, et ennetada ebaseadusliku lõhkematerjali sattumist Eesti ja EL territooriumile ja vähendada kasvavat terrorismiohtu.

1.2. Teiste riikide kogemus lõhkematerjalide avastamisel piiril

Iga-aastasel Euroopa Nõukogu, Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni (Organization for Security and Co-operation in Europe) (edaspidi OSCE), Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (edaspidi ÜRO) esindajate ja partnerorganisatsioonide kohtumisel on jõutud järeldusele, et terrorismi võitlemises on põhiliseks ohuks avatud piirid. Illegaalse lõhkematerjali üle piiri toimetamise peamised põhjused on mitterahuldav ja ebaefektiivne piirikontroll, koolitatud ametnike ja ametkondade vahelise koostööd puudulikkus, korrupsioon ja samuti vastavate seadmete puudus. (16/02/2007 Ежегодная встреча ... 21.03.2010)

Lõhkematerjalide ja ebaseadusliku materjali avastamine lennundusjulgestuse jaoks on oluline piirkond terrorismi ja salakaubaveo puhul. Mitmeid erinevaid meetodeid lõhkematerjalide avastamiseks on välja töötatud varemgi, et oleks võimalik avastada selliseid materjale väga väikestest kuni väga suurte kogusteni. Lennundusjulgestuseks tuleb läbi viia reisijate, nende registreeritud pagasi ning lastikonteinerite kontrollid. Sarnast tehnoloogiat tuleks kasutada ka ohtlike ainete avastamiseks postisaadetistes. (Singh S., Singh M. 2002)

Varem tegelesid lõhkematerjali ebaseadusliku käitlemisega põhiliselt kuritegelikud rühmitused, kuid tänapäeval on neile lisandunud isikud, kes tegelevad narkootikumide tootmise ja müügiga. Sellepärast tuleb isikutele, kes on olnud seotud narkootikumide või muu illegaalse kauba üle piiri toimetamisega, pöörata piiril erilist tähelepanu. Samuti ka nendele, kelle kohta on olemas operatiivne info, et nad võiksid sisse tuua lõhkematerjale. (Terrorism and drug ... 1997)

Praktiliselt on ebaseaduslikke tegevusi avastada ning ennetada väga raske, kuid on olemas tugevdatud kontrollitsoonid, kus on võimalik leida lõhkeaineid. Tugevdatud kontrollitsoonide hulgas on lennujaamad ja lennukid. On olemas mitmeid viise, kuidas reisija võib peita lõhkematerjali. Sellised ained võivad olla peidetud reisijate riidesse, nende käsipagasisse või registreeritud pagasisse (Досмотровая система ... 21.03.2010). Näiteks 21. detsembril 1988. aastal põhjustas väike plastilise lõhkeaine kogus traagilise plahvatuse Pan American lennul 103. Katastroofis hukkusid kõik 259 reisijat ning veel 11 elanikku maal. Põhjalikul uurimisel selgus, et terroristid peitsid pommi magnetofoni sisse, mis oli kohvris, mis omakorda oli antud pagasiruumi. Ilmselt, ei oleks isegi hoolikas käsikontroll saanud avastada lõhkematerjali olemasolu. Selline katastroof stimuleeris otsima uusi tehnoloogiaid, mille kaudu oleks võimalik avastada pagasiruumi peidetud lõhkematerjali (Веретенников 02.03.2005).

Aastate jooksul on välja töötatud ja praktikas katsetatud erinevaid lõhkematerjali avastamise meetodeid, kasutades selleks spetsiaalselt koolitatud koerasid ning keerukaid süsteeme, mis reageerivad selliste materjalide olemasolul. Tehniliste seadmete ning lõhkematerjalide tuvastamise süsteemide tegevuse alusel võib neid jagada kahte kategooriasse: esimesed kasutavad lõhkematerjali avastamiseks erinevat kiirgust ning teised lõhkeainete aurusid. Esimene kategooria tuvastamissüsteeme sobib rohkem selleks, et avastada lõhkematerjale, mis on peidetud reisijate pagasisse ning käsipagasisse. Tuleb märkida, et need süsteemid on täiesti ohutud reisijate jaoks. (Досмотровая система ... 21.03.2010)

Teine kategooria tuvastamissüsteeme on rohkem kohaldatavad lõhkematerjalide tuvastamiseks, mis on varjatud inimeste rõivastuses või selle all. Samuti tuvastatakse selliste ainete jälgi, mis jäävad nahale, rõivastusele või teiste erinevate esemetele, mis kuuluvad inimestele, kes on tegelenud lõhkematerjalidega. (Досмотровая система ... 21.03.2010)

Kahekümne Rahandusministri ja Keskpanga juhtide Gruppi (*The Group of Twenty Finance Ministers and Central Bank Governors*) (edaspidi G-20) kohtumisel 2008. aastal rõhutas Maailma Tolliorganisatsioon (*World Custom Organisation*) (edaspidi WCO), et on väga tähtis kohaldada kaubanduse lihtsustamise ja uutest takistustest rahvusvahelises kaubanduses loobumise põhimõtteid. Teisisõnu, liikmesriikide valitsusel on kaks eesmärki: ühelt poolt aidata maksimaalselt kaasa rahvusvahelise kaubanduse hõlbustamisele ning kauba katkematule tarnimisele. Teiselt poolt aga tagada vajalik kontroll riigipiiril, sest takistamatu kaubavahetus erinevate riikide vahel toob kaasa suured võimalused inimestele, kes tahavad toimetada üle piiri illegaalseid ja keelatud aineid. (Коммюнике, приуроченное ... 22.03.2010)

Lõhkematerjale on lihtne teha ja kasutada ning on võimatu ennustada, kus terroristid võivad järgmisel korral rünnata. Iga lend Euroopa Liidust on potentsiaalne märklaud terroristide jaoks ja seega peaks olema kaitstud. Lõhkematerjale saab toota kodus puhtast vedelikust või poolvedelast geelist, kui neid panna erinevatesse vormidesse. 10. augustil 2006. aastal avastati Londoni lennujaamas vandenõu, mis oli suunatud USA ja Suurbritannia vaheliste lendude vastu. Terroristid plaanisid joogipudelites lõhkeaine reisilennukite pardale toimetada. Londoni terrori ennetamine oli tõukeks, et suunata oma tähelepanu kontrollile. Seega Euroopa Komisjon võttis 5. oktoobril 2006. aastal Brüsselis vastu määruse, millega piiratakse vedeliku kogust, mida reisijad võivad kanda mööda läbivaatuspunkti õhusõidukisse. (Aviation security... 2006)

Euroopa Komisjoni asepresident, kes vastutab transpordi eest, Jacques Barrot rõhutas, et vedellõhkeainetest tulenev oht on tegelik ja üldine. Vedeliku piirangut kohaldatakse kõigi väljuvate lendude suhtes terves Euroopa Liidus, sõltumata sihtpunktist ja lennuettevõtja päritoluriigist, et samal tasemel kaitsta inimesi kogu Euroopa Liidus. (Aviation security... 2006)

Määrus on kehtiv kõigi vedelike suhtes, sest praegused läbivalgustusseadmed ei saa eristada nii kiiresti üht tüüpi vedelikku teisest, et seda saaks kasutada lennujaamades

(Aviation security... 2006). Vedelikud hõlmavad geele, pastasid, kosmeetilisi vedelikke, vedelaid/kuivi segusid ja survestatud mahutite sisu, nt hambapastat, juuksegeeli, jooke, suppe, siirupeid, parfüüme, habemeajamisvahtu, aerosoole ja muid samalaadse konsistentsiga kaubanimetusi (Keelatud esemete loetelu). Reisijatele on siiski lubatud kaasa võtta vedelikke, mis on liiga väikesed selle jaoks, et teha ohtlikke lõhkeaineid (Aviation security... 2006). Tohib võtta vedelikke, kui need on kuni 100 ml või samaväärse mahutavusega üksikpakendites ja läbipaistvas korduvsuletavas kuni 1-liitrise mahutavusega plastkottis. Pakend peab plastkotti korralikult mahtuma ja kott peab olema täielikult suletud. Kõik vedelikud esitatakse läbivaatuspunktis kontrollimiseks (Keelatud esemete loetelu). Seega võivad nad kaasa võtta väikeses koguses tualett-tarbeid ja parfüümi käsipagasis. Samuti on kehtestatud erandid ravimitele ja toidu nõuetele, mida isik kasutab reisi jooksul, kaasa arvatud imikutoit (Aviation security... 2006).

2001. aastal täitis briti terrorist Richard Reid lõhkeainetega oma jalatsite välistallad. Selle lõhkematerjali valmistamiseks kasutas ta täiesti kättesaadavaid ained ehk segas vedeliku, mille ostis kohalikest apteegist (Биелло 2006). Sellest tuleneb, et isegi ravimeid peaks täielikult kontrollima, sest ka nendest on võimalik toota lõhkematerjale. Kui antud juhul rünnakut ei toimunud, ei tähenda seda, et järgmisel korral ei juhtu teisiti. Mis puudutab imikutoitu, siis ka siin tuleks veenduda, et tegemist on ikkagi piimaga, sest pudelis võib olla mingi teine vedelik, näiteks lõhkematerjal. Seega peab reisija tõendama erandi alla kuuluva vedeliku ehtsust.

Lisaks nõutakse eelpoolnimetatud määruses, et turvakontrollis võtavad reisijad seljast mantlid ja jakid ning sülearvutid ja suuremõõtmelised elektriseadmed tuleb võtta kotist välja. (Aviation security... 2006)

Pärast terrorikatset lennukis, mis suundus Amsterdamist Detroidi 25. detsembril 2009. aastal, nõudsid USA ametivõimud turvameetmete tugevdamist peaaegu kõikides maailma lennujaamades lendudel, mis suunduvad USA-sse. Ameerikas anti välja direktiiv, mis käsitleb täiendavaid turvameetmeid, mida kasutatakse rahvusvahelistes lendudes USA-sse.

Vastavalt dokumendile võib reisijatele, kes lähevad Ameerika Ühendriikidesse, kohaldada tugevdatud kontrolli. Direktiiv lubab kontrollida reisijaid ning samuti vaadata käsipagasi sisu. Kui reisija tundub kahtlane, siis võidakse tal paluda, et ta näitaks igat asja, mis tal kaasas on ja seletada kasutuseesmärki. (Лисицина 2009)

Terrorist tahtis õhku lasta lennukit isevalmistatud lõhkematerjali abil, mis oli kondoomi sees ja kinnitatud tema jala külge. Pommi valmistamiseks kasutas ta PENT-i (*Pentaerythritol tetranitrate*). Ta tahtis aktiveerida pommi, kasutades kemikaale, mis olid kaasa võetud süstlas. Lõhkematerjali kogus, mis leiti terroristilt, oli piisav, et hävitada terve lennuk (Лисицина 2009). Lõhkematerjalil võibolla väike läbilaskevõime (isegi kuni 500 grammi TNT ekvivalendis), kuid kui on teada asetuskoht, siis isegi sellisest väikesest kogusest piisab, et lennukit õhku lasta (Карамаев 2004).

Tekib küsimus, et kuidas kurjategija, kellel oli kaasas lõhkematerjal, suutis läbida turvakontrolli ja skannereid? Võib pakkuda, et ametnikud olid tähelepanematud ning ei pidanud silmas ohtu. Autori arvates ei pööranud kontrollija piisavalt tähelepanu kurjategija käitumisele, tema riietusele, sest mehe jalale kinnitatud lõhkematerjal peaks piisavalt silma paistma, et seda märgata.

Vastavalt andmetele ajalehest USA Today, aasta hiljem pärast terrorirünnakut 11. septembril 2001 näitas Ameerika lennujaamade julgestuskontroll kalliste seadmete abil, et 70 protsenti juhtumitest võib reisija takistamatult toimetada pommi õhusõiduki pardale. Kolme kuu jooksul kontrolliti 32-de Ameerika lennujaama ning ametnikud ei märganud peaaegu ühtegi teist katset viia lennuki pardale midagi keelatud. (Карамаев 2004)

Samuti võib ka põhjus olla selles, et piiril puuduvad vastavad seadmed, millega saaks tuvastada lõhkematerjale. Näiteks plastilist lõhkematerjali ei määratle metallidetektor ning seda saab tuvastada ainult erivahendite abil, samas varjata neid on lihtne, isegi tavalise seebitükina. Aktiveerida eelpoolnimetatud isevalmistatud lõhkematerjale on ka lihtne, nii

mobiiltelefoni kasutamise kui ka tavalise detonaatoriga, mida võib kokku panna näiliselt kahjututest detailidest paari minuti jooksul. (Кармаев 2004)

Seega ei ole aga oluline, mis põhjusel ei suutnud ametnik varjatud lõhkeainet tuvastada, tähtis on see, et tollikontrolli meetmeid hakatakse tugevdama ainult siis, kui midagi juhtub, kuigi on võimalik ennetada selliseid juhtumeid.

Suurbritannia Manchesteri lennujaam hakkas esimesena maailmas kasutama skännerit, mis võimaldab näha reisijaid alasti, neid lahti riietamata. Seade võimaldab momentaalselt selgeks teha, kas reisijal on relvi või lõhkematerjale kaasas ja see oluliselt kiirendab kontrolli liikumist. Kontrollivahendid vabastasid reisijaid kohustusest võtta ära kingad, vööd, rõivad kui nad läbivad detektori. Praegu neid aparate testitakse. Pärast lõplikku otsust, kas skannereid hakatakse kasutama, on võimalik vähendada illegaalse lõhkematerjale toimetamist üle piiri ning ennetada terrorit õhusõiduki pardal. (Аэропорт Манчестер ... 14.10.2009)

Antud alapeatüki alusel järeldeb autor, et terrorismiohtude ennetamine on terves maailmas esmatähtis. Kõikides riikides üle maailma on palju probleeme lõhkematerjale tollikontrolliga. Kontrolli tuleb alati areneda, otsida uusi võimalusi, kuidas ennetada lõhkematerjalide toimetamist üle piiri, mitte ära ootama tagajärgi ning siis tegutsema. Tolliametnik ei saa 100 protsenti usaldada aparatuure, sest nähtuvalt üldtoodust, ei määratle vahendid kõike lõhkematerjale. Ametnik peaks olema veel rohkem tähelepanelikum, pöörama erilist tähelepanu inimeste käitumisele ning kui tekib kahtlus, tuleb kontrollida. Oluline on olla valmis professionaalselt tegutsema võimaliku terrorismiohu olukorras.

Tuleb pöörata tähelepanu ka teiste riikide kogemustele, nende kasutatavatele meetoditele ja puudustele ehk teha koostööd teiste riikidega. Teiste praktika aitab kaasa oma riigi lõhkematerjalide tollikontrolli süsteemi täiustamiseks. Suurt rolli mängivad rahvusvahelised konverentsid ja seminarid, kus riigid võiksid jagada oma kogemusi ja

samuti arutleda uute võimaluste üle, kuidas olukorda parandada ja ennetada ebaseadusliku lõhkematerjale toimetamist üle piiri. Mis puudutab riigisisest terrorismivastasest võitlusest, siis siin on tähtis, et riigis oleks erinevate ametkondade vahel koostöö ja infovahetus piiriüleste liikumiste kohta.

2. LÕHKEMATERJALI TOLLIKONTROLL

2.1. Tollikontrolli süsteem ja selle võimalused lähtuvalt seadusest

Selles peatükis analüüsib autor läbi õigusaktide ja intervjuude asjassepuutuvate ametkondade ametnikega hetkeolukorda Eestis lõhkematerjali tollikontrollis. Andmete põhjal püüab autor leida võimalusi, kuidas võiks parandada puudusi lõhkematerjali tollikontrollil ja pakub välja, milleseid vahendeid on vaja lõhkematerjali kontrolli tulemuslikuks läbiviimiseks.

Euroopa Liit on peale 2004 suurenenud suure arvu riikide võrra, olles avatud ruum, kus julgeoleku sise- ja välisaspektid on omavahel tihedalt seotud. Inimeste, ideede, tehnoloogia ja ressurside vaba liikumine teeb sellest kuritegevuseks sobiliku piirkonna. (Komisjoni teatis 2007) Kuna selline takistamatu inimeste ja kaupade liikumine võib olla seotud julgeolekuohtudega, on tollil õigus vastavalt kehtivates õigusaktides ettenähtud tingimustele teha mis tahes vajalikke kontrole, tagamaks tollialaste õigusaktide järgmise. Õigus tuleneb Nõukogu määrusest (EMÜ) nr 2913/92, millega kehtestatakse ühenduse tolliseadustik. (art 13)

Lõhkematerjali tollikontroll on spetsiifilisem ja ohtlikum tavalisest tollikontrollist. Hetkel ei ole tollil spetsiaalset juhendit lõhkematerjali tollikontrolli teostamise kohta, samas ei saa lõhkematerjali tollikontrolli teostada, lähtudes ainult tollikontrolli tavareeglitest. Peab arvesse võtma rahvusvahelise, Euroopa Liidu ja Eesti Vabariigi õigusakte ja määruseid, ka teiste ametkondade kordasid ja eeskirju.

Terrorismi ennetamise Euroopa Nõukogu konventsioonil, mis toimus 16. mail 2005. aastal Varssavis, oli koostatud välisleping, mis reguleerib rahvusvahelist valdkonda. Välislepingu kinnitatud seadus avaldati 20. märtsil 2009. aastal Riigi Teatajas. Artikli 2 kohaselt peavad konventsiooniosalejad ennetama terrorismi ja selle negatiivset mõju, kasutades nii riigisiseseid kui ka rahvusvahelisi meetmeid.

Riigisiseste meetmete terrorikurjategu ning nende tagajärge ennetamise hulka kuulub kõigepealt õiguskaitseasutuste ja muude asutuste väljaõppe ning hariduse, kultuuri, teabe, meedia ja üldsuse teadlikkuse suurendamise selles valdkonnas. Terrorismi tõhusaks võitlemiseks on vaja tagada ka usaldusväärne koostöö ja teabevahetus nii avaliku sektori kui ka eraõiguslike juriidiliste isikute vahel. Samuti tuleb tugevdada inimeste ja ehitiste kaitset ja tõhustada tsiviil-hädaolukordade väljaõpet (Terrorismi ennetamise... art 3 lg 1; art 3 lg 2). Kui tekib vajadus, siis riikidel on võimalus kaasata üldsust, pakkudes pädevatele asutustele tegelikku, konkreetset abi, mis aitaks ennetada terrorikuritegusid (art 3 lg 4).

Rahvusvahelise koostöö tähendab, et konventsioonis osalejad peavad toetama üksteist, vahetama teavet ning praktilisi kogemusi ja korraldama väljaõpet ja muid terrorismi ennetavaid ühissettevõtmisi. (art 4)

Ülalmainitud tähendab, et Eesti Maksu- ja Tolliamet (edaspidi MTA) kui õiguskaitseasutus, peab suunama erilist tähelepanu oma ametnike teadmise saamisele lõhkematerjali valdkonnas. Tuleb teha erinevaid koolitusi ja andma väljaõpet, et tolliametnikud teaksid kuidas lõhkematerjalid välja näevad ja millised on esmased tegevused lõhkematerjali leidmisel.

Tolliametniku tegevust reguleerib riiklikul tasandil tolliseadus (edaspidi TS). Üheks tolliametniku ülesanneteks on ühiskonna kaitsmine salakaubaveo tõkestamisega. Nad peavad jälgima, et kõikidel piirangute või keelude alla käivatel kaupadel, mis liiguvad nii EL-i liikmesriikide vahel kui ka väljaspoolt EL-i, oleks kaasas luba selleks ettenähtud luba või litsents. Toll peab teostama riiklikku järelevalvet keeldude ja piirangutega soetud

kaubale ja kui tolliametnikul on riski hindamisele tuginedes alust arvata, et sellist keeldu või piirangut eiratakse, võib ta oma ülesannete täitmiseks kasutada kõiki õigusi, mis on ametnikule ühenduse õigusaktide ja TS-ga §-s 18 tollieeskirjade rakendamisel antud. (§ 10, 14) Lõhkematerjali tollikontroll on ohtlik, seega ei saa tugineda ainult TS-i paragrahvides välja tootud õigusele ja võimalustele. Tollil peab olema spetsifiline juhend, mis hakkaks reguleerima lõhkematerjali kontrollivaldkonda. Kuid praegu Eesti MTA-l ei ole lõhkematerjali tollikontrolli reguleerivat juhendit.

Eesti Vabariigis on lõhkematerjaliseadus (edaspidi LMS) kõige tähtsam õigusnorm, mis reguleerib lõhkematerjalidega seotud tegevusi ja isikuid, kes tegelevad nendega, selliste isikute õigusi ja kohustusi. LMS-e paragrahvid reguleerivad ka lõhkematerjale sisse- ja väljavedu, seega kui deklareeritakse lõhkematerjale, peavad tolliametnikud juhinduma LMS-i paragrahvidest.

LMS-i § 12 järgi on lõhkematerjalisektori ettevõtja isik, kellel on tegevusluba lõhkematerjali käitlemiseks ning samuti vajalikud vahendid ja personal, et tagada lõhkematerjali käitlemisel ohutus ja julgeolek. Lõhkematerjali käitlemise luba (edaspidi käitlemisluba) § 14 järgi annab õiguse lõhkematerjali valmistamiseks, hoidmiseks, kasutamiseks ja samuti omandamiseks, võõrandamiseks. Loa annab välja Tehnilise Järelevalve Amet (edaspidi TJA) kuni viieks aastaks. Luba antakse ka ajutise kohustuse või ülesande ajaks, kui selleks kulub aega vähem kui üks aasta. Avaldus loa saamiseks peab sisaldama andmeid soovitatud tegevusala, tegevuskoha ja kehtivusaja (kui see on lühem kui viis aastat) kohta (LMS § 15 lg 2; § 17 lg 1).

Tsiviilotstarbeliseks kasutamiseks mõeldud lõhkematerjalide turuletoomist reguleerib Euroopa Nõukogu direktiiv 93/15/EMÜ. Vastavalt artikli 2 võib turule tuua ainult neid lõhkematerjale, mis on varustatud CE-vastavusmärgisega (Lisa 1. Vastavusmärgis). Märgistus tuleb kanda nähtavale kohale, kergesti loetavalt ja püsivalt lõhkematerjalidele. Kui ei ole võimalik panna lõhkematerjalidele, siis nende külge kinnitatud tunnusmärgile või lõhkematerjalide pakendile. Tunnusmärk peab olema selline, et teda ei saaks kasutada

teistkordaselt (art 7 lg 1). Teisi tähiseid võib kanda lõhkematerjalidele tingimusel, et sellega ei halvendata CE-vastavusmargise loetavust ja nähtavust (art 7 lg 2).

Selleks, et tuua lõhkematerjali Eestisse kolmandast riigist ehk riigist, mis ei ole EL koosseisus ega Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriik ja viia seda kolmandasse riiki vajatakse lõhkematerjali sisse- ja väljaveo luba. Selle loa annab välja ka TJA ning ta peab teavitama sellest Maksu- ja Tolliametit, Politsei- ja Piirivalveametit ning Kaitsepolitseiametit (edaspidi KAPO) (LMS § 46). Sama paragrahvi lõige 3 reguleerib täpsemalt, mis andmeid esitatakse taotluses. Nende hulgas on lõhkematerjali nimetus, kogus, kirjeldus, identifitseerimist võimaldavad abinõud ja toote identifitseerimisnumber (edaspidi ÜRO number). Lõhkematerjali sisse- ja väljaveo korra § 8 alusel lõhkematerjali kogus ei tohi ületada loal märgitud kogust ja nomenklatuur ei tohi erineda nomenklatuuriga, mis on märgitud loal. Luba antakse ühekordseks kasutamiseks (§ 7).

Eestis või EL-st toomisele Eestisse taotleb lõhkematerjali saaja heakskiitu TJA-lt. Kui ta kiidab lõhkematerjali veo heaks, siis antakse saajale välja lõhkematerjali veoluba, mis peab olema alati lõhkematerjaliga kaasas sihtkohta jõudmiseni. Loa saamiseks tuleb esitada andmed lõhkematerjali koguse, selle nimetuse ja kirjelduse kohta, samuti veoviisi ja veo marsruudi kirjeldus ning kuupäevad, millal see lähtub ja saabub. (LMS § 47 lg 1, 3)

Eriluba ei väljastata juhul, kui lõhkematerjalid lähevad transiidina läbi Eestit. Toll ei nõua ka selle loa esitamist. (Lõhkematerjali sisse- ja väljaveo kord § 4)

Lõhkematerjali teema on kajastatud ka strateegilise kauba valdkonnas, mis on reguleeritud strateegilise kauba seadusega (edaspidi StrKS). Sõjaline kaup ehk ained, materjalid, vahendid, seadmed jne, mida kasutatakse sõjalisel otstarbel, kuulub strateegiliste kaupade alla. Nende hulgas on pommid, raketid, reaktiivmürsud, muud lõhkekehad ja lõhkelaengd (Sõjaliste kaupade nimekiri kategooria ML4). Strateegiliste kaupade Eesti tolliterritooriumile sisse- ja sealt väljaveoks või transiidiks läbi Eesti tolliterritooriumi ning teenuse osutamiseks on vaja eriluba – sisse- või väljaveolitsentsi või transiidiluba (StrKS §

5). Neid dokumente väljastab, pikendab ning tunnistab kehtetuks strateegilise kauba sisse- ja väljaveo ning transiidi kontrolli komisjon, kuhu kuuluvad Välisministeeriumi, Kaitseministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, KAPO, Politsei- ja Piirivalveameti ning MTA esindajad (StrKS § 8).

Lõhkematerjalid võivad tuua kahju mitte ainult inimestele, vaid meid ümbritsevale keskkonnale. Nimetatud valdkonda reguleerib teede- ja sideministri määrusega nr 118 vastu võetud ohtlike veoste autoveo eeskiri, mis omakorda reguleerib ohtlike veoste vedu rigisisel ja rahvusvahelisel autoveol (§ 1 lg 1). Selle eeskirja järgi liigitakse lõhkeained ja neid sisaldavad esemed klassi 1 alla (§ 1 lg 3 p 1). Nende ainete kohta peab olema koostatud turvakava, kuna antud eeskirja lisa 12 järgi kuuluvad lõhkeained kõrge ohutasemega veoste hulka. Ohtliku veose autoveol peab autojuhil kaasas olema veokiri, ohutusjuhend, riikidevahelise erikokkuleppe tekst ja fotoga isikut tõendav dokument (§ 13 lg 1).

Selleks, et ohutult toimetada lõhkematerjale peab LMS-i § 24 järgi lõhkematerjali välispakend olema valmistatud sellisest materjalist ja suletud sellisel viisil, mis hoiab normaalsete veo- ja hoiutingimuste korral esineva vibratsiooni, temperatuuri kõikumise, niiskuse ja rõhu toimel sisepakendist selle sisu väljatuleku ära. Samuti pakendi väliskülgedel ei tohi olla lõhkematerjali jälgi ja pakendi osad ei tohi lõhkematerjaliga keemiliselt reageerida.

Juhul, kui lõhkematerjali, mis on tsiviilkäibes loaga lubatud, valmistatakse, soetatakse, turustatakse või teisiti käsitletakse ebaseaduslikult ehk ilma loata näeb karistusseadustik (edaspidi KarS) § 414 ette rahalise karistuse või kuni kolme aastase vangistuse, kui tegemist on tsiviilkäibes keelatud lõhkematerjaliga, siis sama paragrahvi järgi karistatakse rahalise või kuni kuueaastase vangistusega. Kui toime on pandud vähemalt teist korda või kui lõhkematerjali kogus ületab loal märgitud kogust karistatakse isiku vastavalt kahe- kuni kümneaastase vangistuse ja kolme- kuni kaheteistaastase vangistusega. Sama teo eest, kui selle on toime pannud juridiline isik, karistatakse rahalise karistuse või sundlõpetamisega.

Sama seaduse § 392 näeb ette karistused lõhkematerjali salakaubaveo eest. Kui kaupa toimetatakse üle tollipiiri peidetuna, võltsitud dokumentide alusel, deklareerimata jättes või muu ebaseadusliku viisil, siis karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega. Juhul, kui sama tegu on toime pandud ametiisiku poolt oma ametiseisundit ära kasutades või grupi poolt, näeb KarS ette kahe- kuni kümne aastase vangistuse.

Tollil puudub tegevusjuhend, mis reguleeriks lõhkematerjali tollikontrolli. Tegelikult, kui tollipunktist leiakse illegaalseid lõhkematerjale, siis tolliametnikud peavad esimesena võtma ette toiminguid. Nemad, kui õiguskaitseasutuse töötajad, peavad ennetama õnnetust ning kaitsma teisi inimesi. Kuid asjaolu, et tolliametnike töö lõhkematerjali tollikontrolli läbiviimisel on juhendmaterjaliga reguleerimata ja seaduses ei ole ka kohustusi tagada ohutust, tähendab, et tolliametnikud ei pea sellega tegelema ning nimetatud situatsioonis on nad võrdsustatud teiste piiripunktis olevate isikutega. Järelikult tuleb täita seadust või koostada juhendit, mis sisaldaksid tolliametnikke esmased toimingud enne Päästeameti (edaspidi PA) kohale tulekut.

Päästeameti demineerimiskeskuse põhiülesanneteks on tegelemine lõhkekehade, pommikahtluste, pommiähvarduste, lõhkeseadeldiste ja plahvatusjärgse tööga (Demineerimiskeskus 29.03.2010). Päästeameti põhimääruse järgi on Demineerimiskeskuse ülesandeks teha ka päästetöid ja osaleda elanikkonna kaitse korraldamises, kui tekib oht või rünne, mis on seotud keemia-, kiirgus- ja bioloogilise ainega (§ 23). Selle tööga tegelevad pommigrupid.

Kui Eesti piiril avastatakse illegaalset lõhkematerjali, siis tuleb kohale kutsuda Kaitsepolitsei (edaspidi KAPO). Illegaalne lõhkematerjali toimetamine üle piiri on põhimõtteliselt seotud terrorismiohu tekitamisega. Kaitsepolitsei põhimääruse § 7 lõige 6 kohaselt rakendab KAPO meetmeid terrorismi ja selle rahastamise ning toetamise ärahoidmiseks ja tõkestamiseks ning kogub ja töötleb selleks vajalikku teavet.

Antud alapeatüki järelدuseks on, et vaatamata sellele, et kauba liikumine EL-i terirooriumil peab toimuma takistamatult, on tolliametnikel õigus teostada piiril mistahes kontrolli, mis ei ole vastuolus kehtivate õigusaktidega. See tähendab, et ikkagi piiril EL liikmesriidega, näiteks Eesti-Läti piiril, on õigus teostada tollikontrolli, kui tekib riskianalüüsi käigus kahtlus. Kuid probleemne on, et pärast lõhkematerjali avastamist ei ole tolliametnikkel kohustusi ega teadmisi, mida teha enne PA kohale tulekut.

Seega juhul, kui tollipunktis avastatakse illegaalne lõhkematerjal, peavad tolliametnikud kutsuma kohale nii demineerimiskeskuse pommigrupi, kui ka KAPO. Nemad on eelpool nimetatud küsimuses pädevam, kui tolliametnikud ning tegelevad terrorismi tõkestamisega. Kuid enne PA ja KAPO kohale tulekut peavad tolliametnikud ka tegema evakuatsiooni tööd vajadusel. Selleks on vaja kõigepealt vastu võtta sätteid seaduses, mis kohustaksid ametnikke tagama lõhkematerjali puutumatus kuni pädevate ametkondade kohalejõudmiseni. Teiseks on vaja teha koolitusi ja väljaõpet, mida võiksid korraldada PA Demineerimiskeskuse töötajad, et tolliametnikud teaksid, mida ja kuidas peab käituma lõhkematerjali ohu korral.

2.2. Maksu- ja Tolliameti ning teiste ametkondade valmisolek lõhkematerjalide ohu korral

Autori poolt on läbi viidud intervjuud erinevate ametkondade ametnikega, et saada ülevaadet, kuidas MTA ning teised ametkonnad on valmis tegutsema ja reageerima lõhkematerjali ohu korral. Küsimustele vastasid ametnikud, kelle töövaldkond on otseselt või kaudselt seotud lõhkematerjalidega. Intervjuud on läbi viidud MTA tollikorralduse osakonna tollikontrollitalituse peaspetsialisti Piret Tinkusega (Lisa 2), kelle üheks töövaldkonnaks on lõhkematerjalide tollikontrolli arendamine, PA demineerimiskeskuse Põhja-Eesti pommigrupi peademinöörija Raido Taalmaniga (Lisa 3), Tehnilise Järelevalve Ameti kemikaali ja mäetööde osakonna spetsialisti Merike Ringiga (Lisa 4), AS G4S Põhja piirkonna esinduse turvajuhi Kristjan Saarikuga (Lisa 5), kelle pädevuses on tegeleda turvatöödega lennujaamas.

Vaatamata sellele, et viimastel aastatel ei ole avastatud ühtegi illegaalse lõhkematerjali üle piiri toimetamise juhtumit (Tinkus 2010) peavad ametkonnad ikkagi alati olema valmis illegaalse lõhkematerjali avastamiseks ning ennetama ohtu.

Demineerimiskeskuse peademineraator Raido Taalmani sõnul ei ole aga väga suur tõenäosus, et Eestisse tuuakse illegaalseid lõhkematerjale, sest lihtsam on kohapealt hankida. Kuid ta märgib, et see tõenäosus puudutab ainult Eesti idapiiri, mis on samuti EL-i välispiiriks, sest seal on ikkagi tõhusam kontroll, kui näiteks EL-i sisepiiridel, mis on faktiliselt kontrollimata. (Taalmann 2010)

Tegelikult tolliametnike valmidus reageerida ja tegutseda lõhkematerjali avastamisega piiril on puudulik, sest ametnikele ei ole toimunud mingit erilist koolitust lõhkematerjali käitlemiseks. On olemas ainult ohutusjuhend ohtlike veoste tollikontrolliks, mis ei ole piisav tõhusa tollikontrolli jaoks. (Tinkus 2010) Sellest tulenevad teised probleemid näiteks, tolliametnikud ei tea kuidas näevad välja lõhkematerjalid ja avastamise korral võivad nad mitte aru saada, et tegemist on lõhkematerjalidega. Kõige lihtsam on tuvastada lõhkematerjali visuaalse vaatluse teel. Selleks peab aga tundma erinevaid lõhkematerjale, teadma nende oleku vorme, struktuuri ja teisi omadusi. (Taalmann 2010)

Samuti tolliametnike igapäevases töös ei ole mingit juhendit, mida nad võiksid kasutada ega enesekaitsevahendeid lõhkematerjali ohu korral. Ka koostööd teiste ametkondadega ei ole piisavalt harjutatud ehk erinevate asutuse vahel lõhkematerjali osas ei ole eraldi koostöölepingut ega reguleeritud juhendit, millest võiks juhinduda. (Tinkus 2010)

Eelmises alapeatükis autor kirjutas, et seadusest tuleneb kohustus koostöö tegemiseks MTA ja TJA vahel. Kui TJA väljastab lõhkematerjali sisse- või väljaveoloa, tuleb teavitada MTA ametnikke. Piret Tinkuse sõnul ametkondade koostöö toimib, kuid see on jooksev ja ainult vajadusel, näiteks juhul, kui MTA-l tekib probleem, kas kaup vajab TJA luba või ei vaja, siis MTA ametnikud pöörduvad TJA poole. Samuti üks kord aastas võrreldakse tollis

deklareeritud andmeid TJA poolt väljastatud lubade andmetega lõhkematerjali koguste osas. (Tinkus 2010) Samas ka TJA spetsialist Merike Ring märgib, et tolliametnike ja TJA vahel on kogu aeg infovahetus olemas.

Merike Ringi sõnul EL-s kauba vaba liikumine tõi kaasa ohu, et toll ei saa ülevaadet sellistest lõhkematerjalidest, mis liiguvad EL-i siseselt Eestisse, näiteks tulevad Saksamaalt, Soomest või Rootsist. Toll ei saa seda reguleerida, sest see käib loa alusel, kuid tollini veoluba, mille väljastab TJA, ei jõua, lõhkematerjali veoluba on kaasas saadetisega kogu aeg. (Ring 2010) Sellest tuleneb, et ühelt poolt EL-i kaupade vaba liikumine toob kaasa isikutele, kes toimetavad sellist kaupa, mugavat protseduuride kiiret läbiviimist. Kuid samas tolliametnikele, kes peavad tagama oma riigi julgeolekut, toob see kaasa erinevaid probleeme. Probleemid võivad seisneda selles, et kuna tolliametnik ei näe neid veolube sisepiiridel, on võimalus tuua lõhkematerjali vale kaubanimetuse all või üle piiri toodud kogus võib ületada deklareeritava kogust. (Tinkus 2010)

PA ja MTA vahel koostööd ei ole seadusandlikul tasandil reguleeritud ehk see veel nõuab arendamist. Tegelikult ei ole olnud veel juhtumeid, kui tolliametnikud kutsuksid kohale pommigrupi ning päästetöötajad ei ole käinud koos tolliametnikega piiril midagi kontrollimas. (Taalmann 2010) Kuid see ei tähenda, et nii hakkab ka edaspidi olema, sest piirid on avatud ja kaupade vaba liikumine EL-i territooriumil võib kaasa tuua lõhkematerjali salakaubaveo ohu. Peab täiendama seadust või vastu koostama tööjuhendi, lõhkematerjali tollikontrolli käigus oleks alati võimalus kutsuda kohale PA demineerijaid, kellel on olemas spetsiaalne varustus ja vahendid lõhkematerjali tuvastamist. Tollis puuduvad eraldi testimisvahendeid lõhkematerjali tuvastamise jaoks (Tinkus 2010).

PA demineerimiskeskuse põhilised avastajad on pommikoerad, kes tunnevad lõhkematerjalide lõhnu. Pommikoerte kasutamine on üldlevinud üle maailma. Kokku on PA-s Eestis 12 pommikoera. (Taalmann 2010) Autori arvates oleks ideaalne kasutada neid PA demineerimiskeskuse pommikoeri ka tollis, näiteks sadamas ja lennujaamas, nagu kasutatakse narkokoeri. See omakorda tõhustab lõhkematerjali tollikontrolli.

Päästeamet kasutab lõhkematerjale avastamiseks ka kiiranalüsaatoreid. Üks lihtsamaid ja ohutumaid meetodeid on kasutada lõhkeaine välismäärajat EXPRAY, mis on mõeldud esmareageerijatele. See võimaldab kohe selgeks teha, kas tegemist on lõhkeainega või ei ole. EXPRAY positiivseks omaduseks on, et seda võib kasutada ka inimene, kes ei ole lõhkematerjali ekspert ning ei ole läbinud mingit koolitust. Välismääraja kasutamine on lihtne ja ohutu. (Taalmann 2010) Sellest järeldub, et see on hea meetod tolliametnikele kasutamiseks lõhkematerjali tollikontrollil, kui tundmatut ainet käsitleda, mis võib olla lõhkematerjal ja kontrollida selle välismääraja abil.

Lennujaamas peale tolliametnikke teostab reisijate ja kaupade kontrolli turvateenuse osutav firma Group 4 Security (edaspidi G4S). Oma töös kasutavad nad läbivaatuseaparaati ehk röntgeniaparaati, mis suudab lõhkematerjali tuvastada ja avastada. Lennujaamas kontrollitakse 100% inimeste käsipagasist, kuid isikute läbivaatuse kontrolli teostamise metoodika on igal juhul erinev. Metoodika lähtub inimeste käitumisest, välimusest (näiteks riietus ei vasta ilmastiku oludele), ohuhinnangust jne. (Saarik 2010)

Juhul, kui G4S avastab lõhkematerjale, peab ta kutsuma kohale MTA töötajaid ja Politseija Piirivalveameti ametnikud, kuid lennujaamas ei ole olnud juhtumeid, kus G4S töötajate poolt oleks avastatud lõhkematerjale. Samas olid juhtumid, kui avastati erinevaid padrunikomponente, mis omakorda sisaldavad püssirohtu, mida liigitatakse lõhkematerjali alla. (Saarik 2010)

Siinkohal autor huvitus, et kas eelpool mainitud firma töötajad on koolitatud lõhkematerjali tuvastamiseks, kas on neile läbi viidud mingeid koolitusi, et töötajad oleksid teadlikud sellest, kuidas avastada lõhkematerjali. Intervjuust turvajahi Kristjan Saarikuga selgus, et kõik 150 inimest, kes on värvatud lennujaamas töötamiseks, on välja koolitatud meetodite osas, mida on vaja teada, et tuvastada lõhkematerjale. Kuid täpsemalt nendest meetoditest autori poolt intervjueeritav isik ei tahtnud rääkida. (Saarik 2010)

Autoril on täiesti arusaadav, miks selline informatsioon on salastatud. Nimetatud informatsiooni avalikustamine võib kaasa tuua ettearvamatuid tagajärgi, mille all autor mõtleb isikute, kes on huvitatud lõhkematerjali üle piiri toimetamisest ja terroriakti korraldamisest, tegevusi. Kui kurjategijad on teadlikud meetodites, mis on kasutatavad G4S töötajad lõhkematerjalide tuvastamiseks, siis lihtsam toimetada üle piiri illegaalseid kaupu, antud töö puhul lõhkematerjale.

Intervjuude põhjal selgus, et tõhustada lõhkematerjalide tollikontrolli ja nendega seotud probleemide lahendamist, on vajalik teha tihedat koostööd nii erinevate ametkondade, kui ka erafirmade vahel, kuid samuti riikide vahelist koostööd rahvusvahelisel tasandil. Seega peab vahetama ja levitama teavet nii siseriikliku tasandil kui ka riikide vahel. Riigid peaksid omavahel jagama informatsiooni nende isikute kohta, kes olid kunagi seotud illegaalse lõhkematerjali toimetamisega üle piiri või kes olid vaarem või on tänapäeval seotud isikutega, kes panid toime terrori, näiteks sugulased, lähedased ja sõbrad. (Saarik 2010)

Eelpool toodud intervjuudest selgus, et kuna tolliametnikke on vähe koolitatud lõhkematerjali teemadel, tuleb nende teadmisi täiustada läbi koolituste korraldamise. Neid koolitusi on oluline teha mitte ainult MTA-s töötavatele ametnikele, kuid ka näiteks õppeasutustes, kus õpetatakse tulevasi tolliametnikke. Selline abinõu oleks väga kasulik juba sellepärast, et tulevikus inimene, kes kavatseb tulla tööle tolli- ja maksunduse valdkonda, oleks teadlik olemasolevatest lõhkematerjalidega seotud probleemidest ja teaks, kuidas reageerida juhul, kui tuleb kokku puutuda lõhkematerjaliga. (Tinkus 2010; Taalmann 2010)

KOKKUVÕTE

Probleem seisneb selles, et puudub tegevusjuhend lõhkematerjali tollikontrolliks. Samuti see, et erinevate ametkondade vaheline koostöö ei ole ühise juhendiga reguleeritud, mis omakorda võib kaasa tuua lõhkematerjali tollikontrolli kvaliteedi probleeme.

Autori poolt on analüüsitud kehtivaid õigusakte ning intervjuusid asjassepuutuvate ametnikega. Analüüsi käigus selgus asjaolu, et tegelikult tolliametnike töö lõhkematerjali tollikontrolli läbiviimisel on juhendmaterjaliga reguleerimata. Tollil ei ole juhendit ega dokumente, mis reguleeriks tolliametnike tegevusi lõhkematerjali avastamisel piiril ehk mida nad konkreetselt peavad tegema ning kuhu pöörduma ohu korral. Samuti suureks probleemiks on ametnike kvalifikatsiooni ehk praktilise koolituse lõhkematerjali käitlemiseks ja testimisvahendite lõhkematerjali jaoks puudumine. Täna puudub tollis ka lõhkematerjaliseadusest tulenevalt kaupade nimekiri koos kaubakoodidega. Sellest tuleneb, et seadused ja õigusaktid, mis reguleerivad tollikontrolli valdkonda, vajavad täiendamist järelevalve toimingute osas lõhkematerjalile.

Analüüsides asjasse puutuvate ametkondade ametnike intervjuusid selgus, et ei ole ka ühtegi eraldi koostöölepingut ega juhendit, mis reguleeriks ametkondade vahelist koostööd illegaalset lõhkematerjali avastamise korral piiril, seega ei ole ka informatsiooni liikumist erinevate ametkondade vahel, mis ohu korral on väga oluline ja peab toimuma kiiresti.

Lõputöö eesmärgiks oli analüüsida Maksu- ja Tolliameti vajadusi lõhkematerjali kontrolli tulemuslikuks läbiviimiseks. Läbi töötades materjale jõudis autor tulemuseni, et probleemid, mis on seotud lõhkematerjali tollikontrolliga, on võimalik lahendada mitmete meetmedega. Autori arvates lõputöös püstitatud eesmärk on saavutatud.

Probleemi lahendamiseks tuleb kõigepealt koostada juhend, mis reguleeriks lõhkematerjali tollikontrolli, et ametnikele oleks selge käitumismudel avastamise korral. Juhend võib sisaldada sätteid, kuidas kontrolli teostada ohutult. Teiseks lahendusaspektiks peab olema tolliametnike koolitamine. Need koolitused peavad olema läbi viidud Päästeameti Demineerimiskeskuse demineerijate poolt, kes on lõhkematerjalide teemal pädevad omades vastavasisulisi süvendatud teadmisi.

Üheks lõhkematerjali tollikontrolli probleemi lahendamise meetodiks võib olla ka tihe koostöö MTA ja teiste asjassepuutuvate ametkondade vahel. Tuleb koostada juhend või täiendada seadust, mis jagaks ametite vahel tööülesandeid illegaalse lõhkematerjali veo ennetamise, avastamise ja tõkestamise osas.

Riskianalüüsi ja tollikontrolli läbiviimise aluseks peab olema lõhkematerjaliseadusest tulenevalt kaupade nimekiri koos kaubakoodidega, mis oleks aluseks kauba määratlemisel ning edasisel käitlemisel kontrolli käigus.

Autor jõudis järeldusele, et lõhkematerjalide tollikontrolli valdkonnas eksisteerivad probleemid, mille lahendamiseks on tehtud ettepanekud, mis on töös kirjeldatud. Autori arvates olemasolevate probleemide lahendamine võimaldab tõsta tollikontrolli kvaliteeti.

РЕЗЮМЕ

Тема дипломной работы «Проблемы таможенного контроля взрывчатых материалов». Объем работы составляет 48 страниц, 37 из которых - основная часть. Работа написана на эстонском языке и состоит из введения, двух основных глав, заключения и резюме на русском языке.

Исследуемая проблема заключается в отсутствии руководства действий при таможенном контроле взрывчатых материалов. Кроме того сотрудничество таможенников и работников других ведомств при обнаружении источника взрыва на границе четко не регламентировано. Вследствие этого может пострадать качество таможенного контроля.

Целью данной работы является проанализировать таможенные возможности и необходимости для результативного прохода таможенного контроля взрывчатых веществ. Для достижения поставленной цели в ходе работы исполняются следующие исследовательские задачи:

1. дается обзор о понятии взрывчатых материалов и о возможности террористической опасности в Эстонии;
2. анализируется действительное в данный момент законодательство;
3. анализируется готовность Налогового и таможенного департамента и других ведомственных структур реагировать при обнаружении незаконного взрывчатого материала на границе;
4. анализируются действия Налогового и таможенного департамента и других ведомственных структур в случае возникновения угрозы взрыва.

На основании проработанного материала автор пришел к выводу, что в сфере таможенного контроля взрывчатых материалов существует много неурегулированных вопросов. В результате дипломной работы автор представляет рекомендации для улучшения организации таможенного контроля взрывчатых материалов Налоговому и таможенному департаменту и предложения для составления руководства действий при обнаружении источника взрыва на границе.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

16/02/2007 - Ежегодная встреча на высоком уровне представителей Совета Европы, Организации по сотрудничеству и безопасности в Европе, Организации Объединенных Наций и организаций-партнеров в расширенном трехстороннем формате. http://www.coe.int/T/R/Press/%5bPress_releases%5d/20070216_tripartite.asp välja otsitud 21.03.2010

Аэропорт Манчестера в Великобритании первым в мире начал использовать "раздевающий" сканер. 14.10.2009.

http://www.secuteck.ru/newstext.php?news_id=61859 välja otsitud 22.03.2010

Aviation security: the EU acts against new threats from liquid explosives. IP/06/1313. 05.10.2006. Brussels.

Berlin, E. 2009. Tetrüüli ja trotüüli LC-MS analüüsi uurimine. Publitseerimata bakalaureusetöö keemias. Tartu Ülikooli Loodus- ja tehnoloogiateaduskond

Биелло, Д. 11.08.2006. Жидкие взрывчатые вещества и террористический заговор. <http://www.sciam.ru/news/2006/08/11/1257.html> välja otsitud 20.03.2010

Demineerimiskeskus. Päästeameti kodulehelt <http://www.rescue.ee/639> välja otsitud 29.03.2010

Досмотровая система для обнаружения взрывчатых и наркотических веществ <http://www.nero.ru/articles17.html> välja otsitud 21.03.2010

Industrial Explosives. Institute of makers of explosives kodulehelt
http://www.ime.org/dynamic.php?page_id=26 välja otsitud 24.02.2010

Kaitsepolitseameti põhimäärus. Vastu võetud siseministri määrusega 21.03.2001, jõustunud
01.03.2002 - RTL 2001, 39, 546... 2009, 5, 64

Kalman, L. 1963. Lõhkeained. Tallinna Polütehniline Instituut. Mäekateeder

Карамаев, С. 30.08.2004. Гибель самолетов: все-таки теракт.
<http://lenta.ru/articles/2004/08/30/teract/> välja otsitud 22.03.2010

Karistuseadustik 06.06.2001, jõustunud 01.09.2002 - RT I 2001, 61, 364 ... RT I 2002, 64,
390

Keelatud esemete loetelu. Tallinna Lennujaama kodulehelt
http://www.ecaa.ee/atp/public/Keelatud_esemed_aprill2008.pdf

Komisjoni teatis lõhkeainete julgeoleku tõhustamise kohta. 6.11.2007. Juurdepääs Euroopa
Liidu õigusaktidele kodulehelt <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0651:FIN:ET:PDF> välja otsitud
24.03.2010

Лисицина, В. 29.12.2009. США запретили передвигаться по салону самолета над
территорией своей страны. <http://www.gzt.ru/topnews/world/280063.html> välja otsitud
22.03.2010

Luzik, J. 2009. Pikriinhappe LC-MS analüüsi uurimine. Publitseerimata bakalaureusetöö.
Tartu Ülikooli Loodus- ja tehnoloogiateaduskond

Lõhkematerjaliseadus 24.03. 2004, jõustunud 01.05.2004 - RTI, 16.04.2004, 25, 170 ... RT I 2009, 69, 464

Lõhkematerjali sisse- ja väljaveo kord. Majandusministri 16.06.2000 määrus nr 21 - RTL, 03.07.2000, 73, 1128

Meyer, R. 1981. Explosives. VCH. Weinheim. Germany.

Нелезин, П. В., Ноздрачев, А. В., Сильников, М. В. и Шайтанов, А. В. 2001. Применение и обезвреживание взрывчатых веществ. Санкт-Петербург Фонд «Университет»

Nõukogu direktiiv 93/15/EMÜ. 05.04.1993. Juurdepääs Euroopa Liidu õigusaktidele kodulehelt <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:13:12:31993L0015:ET:PDF> välja otsitud 22.03.2010

Nõukogu määruse (EMÜ) nr 2913/92. 12.10.1992. <http://www.legaltext.ee/text/et/T2109.htm> välja otsitud 24.03.2010

Ohtlike veoste autoveo eeskiri. Vastu võetud teede- ja sideministri 14.12.2001 määrusega nr 118 - RTL 2002, 6, 53... 2009, 10, 116

Paks, K. 2000. Lõhkeained, pürotehnilised- ja süütesegud. Tallinn.

Paks, K. 2003. Kuidas võidelda pommiterrorismiga. Kirjastus "Koolibri"

Полежаев, А. П. и Савелий, М. Ф. 2003. Терроризм и антитеррористические меры. Объединенная редакция МВД России

Päästeameti põhimäärus. Vastu võetud siseministri määrusega 11.04.2006, jõustunud 01.05.2006 - RTL 2006, 33, 595 ... 2008, 10, 124

Ring, M. 2010. Tehnilise Järelevalve Ameti kemikaali ja mäetööde osakonna spetsialist. Autori üleskirjutis. Kabak, O. Tallinn. 23.03.2010

Saarik, K. 2010. AS G4S Põhja piirkonna esinduse turvajuht. Autori üleskirjutis. Kabak, O. Tallinn. 30.03.2010

Singh, S., Singh, M. 2002. Explosives detection systems (EDS) for aviation security Sameer. http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6V18-46VS1TB-1&_user=10&_coverDate=01%2F31%2F2003&_rdoc=1&_fmt=high&_orig=search&_sort=d&_docanchor=&view=c&_acct=C000050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=6eaed4c6a35855df8018c2df2e718c7c välja otsitud 21.03.2010

Strateegiliste kaupade nimekirja lisa Sõjaliste kaupade nimekiri. Vabariigi Valitsuse 22. 05.2008. a määruse nr 85. RTI, 30.05.2008, 21, 146

Strateegilise kaupade seadus, 17.12.2003, jõustunud 05.02.2004 - RT I 2004, 2, 7 ... RT I 2007, 16, 77

Стрельба из пистолета. КРАТКИЙ ИСТОРИЧЕСКИЙ ОЧЕРК РАЗВИТИЯ ВЗРЫВЧАТЫХ ВЕЩЕСТВ И ПОРОХОВ, пиротехнических средств и снаряжения боеприпасов, иницирующих взрывчатых веществ. <http://www.pistoletchik.ru/library/istoria.html> välja otsitud 24.02.2010

Sõjaliste kaupade nimekiri. Vabariigi Valitsuse 27. aprilli 2004. a määruse nr 139. RTI, 28.04.2004, 33, 232

Taalmann, R. 2010. Päästeameti demineerimiskeskuse Põhja-Eesti pommigrupi peademineraaja. Autori üleskirjutis. Kabak, O. Tallinn. 15.03.2010

TERRORISM AND DRUG TRAFFICKING. 1997. Responsibilities for Developing Explosives and Narcotics Detection Technologies. U.S. Government Accountability Office kodulehelt <http://www.gao.gov/archive/1997/ns97095.pdf> välja otsitud 21.03.2010

Terrorismi ennetamise Euroopa Nõukogu konventsioon. Koostatud 16.05.2005. RTII, 20.03.2009, 10, 24

Tinkus, P. 2010. Maksu- ja Tolliameti tollikorralduse osakonna tollikontrollitalituse peaspetsialist. Autori üleskirjutis. Kabak, O. Tallinn. 24.03.2010

Tolliseadus 13.04.2004, jõustunud 01.05.2004 - RT I 2004, 28, 188 ... RT I 2007, 16, 77

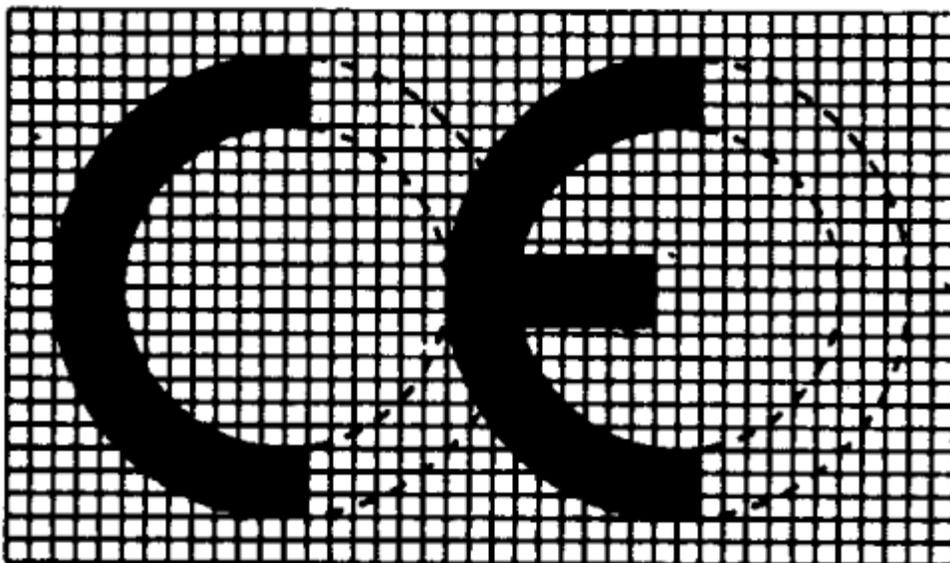
Веретенников, И. 02.03.2005. Применение сверхвысокочастотного радиотеплового метода наблюдения в системе безопасности http://www.radioradar.net/articles/scientific_technical/rms.html välja otsitud 21.03.2010

Всемирная Таможенная Организация. Коммюнике, приуроченное к открытию саммита Большой двадцатки, посвященного проблемам мирового финансового кризиса.

<http://www.wcoomd.org/files/1.%20Public%20files/PDFandDocuments/Highlights/CommunicationRU.pdf> välja otsitud 22.03.2010

LISA 1. Vastavusmärgis

CE-vastavusmärgis koosneb tähtedest “CE” järgmisel kujul:

Märgise vähendamisel või suurendamisel tuleb kinni pidada eespool esitatud joonise proportsioonidest.

LISA 2. Intervjuu Maksu- ja Tolliameti tollikorralduse osakonna tollikontrollitalituse peaspetsialisti Piret Tinkusega

1. Kui suur on Teie arvates oht, et lõhkematerjalid tuuakse Eesti territooriumile ilma loata? Kas olid sellised juhtumid?

Lõhkematerjali salakaubaveo võimalus on olemas - tuuakse vale kaubanimetuse all või vale kaubakoodi all, tuuakse ilma loata peitekaubana. Viimastel aastatel ei ole avastatud loata lõhkematerjali, küll loata pürotehnika liikumist.

2. Kuidas Teie hindate tolliametnike valmidust reageerida ja tegutseda lõhkematerjali avastamisega piiril?

Erilisi koolitusi lõhkematerjali käitlemiseks toimunud ametnikele ei ole, olemas on ohutusjuhend ohtlike veoste tollikontrolliks.

3. Kuidas Teie hindate erinevate ajassepuutuvate ametkondade tööd ja nende vahelist koostööd? Kas võiks seda kuidagi parandada?

Ametkondad koostöö on jooksev ja vajadusel, kui MTA-l tekib probleem, kas TJA (Tehnilise Järelevalve Amet) luba on kaubale vaja, siis me pöördume spetsialisti poole. 1 kord aastas võrdleme tollis deklareeritud andmeid TJA poolt väljastatud lubade andmetega lõhkematerjali koguste osas.

4. Kas on olemas mingi juhend, mis reguleerib ametkondade vahelist koostööd?

Lõhkematerjali osas eraldi koostöölepingut ega juhendit ei ole.

5. Kuidas Teie arvate, kas on olemas vajadus uue juhendi (määruse, seaduse) väljatöötamiseks, mis reeguleriks ametkondade vahelist koostööd?

On vajadus koostööjuhendi jaoks, mis reguleeriks nii MTA kui teiste ajassepuutuvate ametkondade koostöö – TJA, Päästeamet, KAPO

6. Kas on see piisav lõhkematerjalide tõhusaks tollikontrolliks?

Tollkontrolli tõhustamiseks on vajalik nii p. 5 nimetatud juhend kui täiendkoolitused ametnikele.

7. Kuidas Teie arvate, kas seadusandlus, mis reguleerib antud valdkonda, nõuab muutmist? Mis osas?

Seadusandluse ei ole piisav järelevalve toimingute osas lõhkematerjalile.

8. Milliseid vahendeid ja meetmeid kasutatakse tollis lõhkematerjalide avastamiseks? Võib olla Te saate võrrelda teiste riikidega?

Tollis puuduvad eraldi testimisvahendid lõhkematerjali jaoks.

9. Kuidas Teie hindate tollipunktide lõhkematerjali tuvastamis- ja mõõtmisvahendite varustust?

Seda varustust ei ole tollis spetsiaalset

10. Kuidas saab kaitsta tollipunkti töötajaid?

Turvalisuse tagab piiripunktides Politse- ja Piirivalveamet. Ohutusjuhend peaks juhendama teha oma tööd ohutult.

11. Kuidas on võimalik Teie arvates tõhustada lõhkematerjalide tollikontrolli?

Vajalik on koolitused ametnikele ja parem suunatud koostöö teiste ametitega.

LISA 3. Intervjuu Päästeameti demineerimiskeskuse Põhja-Eesti pommigrupi peademinööri Raido Taalmanniga

1. Milline Päästeameti üksus on kohustatud tegutsema lõhkematerjali allika avastamisel piiril?

Kui tegemist on lõhkematerjalidega, siis on kohustatud tegutsema Päästeameti demineerimiskeskus. Selle põhiülesanneteks on tegelemine lõhkekehade, pommikahtluste, pommiähvarduste, lõhkeseadeldiste ja teiste tööga, mis on seotud lõhkematerjalidega. Demineerimiskeskus koosneb neljast regionaalsest pommigrupist: 1) Põhja-Eesti pommigrupp – Tallinn ja Harjumaa; 2) Lõuna-Eesti pommigrupp – Jõgevamaa, Tartumaa, Võrumaa, Põlvamaa; 3) Lääne-Eesti pommigrupp – Järvamaa, Pärnumaa ja Saared, ka Raplamaa; 4) Ida-Eesti pommigrupp – Ida-Virumaa ja Lääne-Virumaa.

2. Kui suur on Teie arvates oht, et lõhkematerjalid tuuakse Eesti territooriumile? Rääkige palun rohkem sellistest juhtumitest.

Tegelikult see tõenäosus (meie riskianalüüsi näitab) ei ole väga suur sellepärast, et lihtsam on teda siit kohapeal kätte saada kui üle piiri tuua. Seega see on suht väike tõenäosus. Sadama ja Euroopa Liidu piiri kohta ei saa ma midagi öelda, kuna nad on avatud ja keegi ei kontrolli. Sealt võib tulla või mitte tulla. Soome-Eesti vahel sõitvad laevad ja keegi ei kontrolli neid, siis sealt võib tulla. Üldiselt on lugu aga selline, et Eestis on seda maha jäänud lahingumoonna piisavalt, et keegi ei vallataks seda välismaalt toimetada, sest seda on võimalik kohal kätte saada.

3. Kas olid juhtumid, kui toll kutsus kohale pommigruppi?

Ei olnud.

4. Kuidas Teie hindate erinevate ajassepuutuvate ametkondade tööd ja nende vahelist koostööd? Kas koostööd võiks kuidagi parandada?

Kahjuks ma ei tea tollitööd, et rääkida, sest me ei ole nagu niimoodi koostööd teinud. Ma tean, et meie koerajuhid teevad tolliga koostööd, koerate koolituse osas. Mina isiklikult aga ei ole käinud tolliga koos kuskil piiril midagi kontrollimas. Alati koostööd võib aga parem olla. Igasugune koostöö, igal juhul ainult paremaks. Mina arvan, et väga oluline teha koolitusi, kuid neid peaks hakkama mitte nüüd kuskil tollipunktis, et koolis peaks hakkama juba see samas koolis, kus tolliametnik õpetatakse, et nad teaksid kuidas reageerida ja üldiselt, kuidas lõhkeaine välja näeb.

5. Kas on olemas mingi juhend, mis reguleerib ametkondade vahelist koostööd? Kuidas Teie arvate, kas on olemas vajadus uue juhendi (määruse, seaduse) väljatöötamiseks, mis reeguleriks ametkondade vahelist koostööd?

Tegelikult on olemas ametkondade vaheliste koostöö igasugused korrad. On olemas meil siin oma sisesed, Demineerimiskeskuse ja Häirekeskuse vaheline koostöö kord. Siis on olemas PA ja politsei vaheline koostöö kord. Aga kuidas on lood tolli valdkonnaga, mina küll ei tea, et meid mingisugune määrus või seadus seoks. Ausalt öeldes vajadus on siis, kui on põhjus. Meil ei ole koostööd, kuna meil ei olnud välja põhjusi sellele.

6. Peab ju enneteda, sest pärast on juba hilja.

Jah, pärast on juba hilja. Praegu toimib see niimoodi, et kui on midagi leitakse, helistatakse 112, reageerib pommigrupp, lahendab asja ära.

7. Kas Teie arvates seadusandlus, mis reguleerib antud valdkonda, nõuab muutmist? Mis osas?

Hetke olukord seadusandluses rahuldav, kuid seadusandlust peab pidevalt kaasajastama, tuleb alati igapäevaselt uuendada ja vastavalt olukorraga järgi nagu aidata koguaeg.

8. Milliseid vahendeid ja meetmeid kasutatakse Päästeametis lõhkematerjalide avastamiseks? Võib olla Te saate võrrelda teiste riikidega?

Põhiline, millega me avastada püüame, on pommikoerad. Koerad, kes tunnevad lõhkeaine lõhne. Lõunas on kaks koera, Idas on kaks koera, Läänes on kaks koera ja Põhjas on 6 koera. Kokku on siis 12 koera, kuid osad on juba vanad ja lähevad kohe pensionile. Koerad töötavad ideaalselt. Pommikoerte kasutamine on üldlevinud üle maailma. Päästeamet

kasutab avastamiseks ka kiiranalüsaatoreid. Näiteks on lõhkeaine välismääraja EXPRAY, mis on mõeldud esmareageerijatele, et kohe selgeks teha, kas tegemist on lõhkeainega või ei. See töötab ka väga hästi ja ei ole mingit probleemi. EXPRAY on ka hästi leevinnud maailmas. Kui meil endal tekib kahtlust, siis me saadame ainet Kohtu ekspertiisi instituudi.

11. Millised peaksid olema tolliametniku esmased toimingud lõhkematerjali allika ning kõrvalolevate isikute suhtes enne spetsialisti kohaletulekut?

Kõige esmased toimingud üldse, kui on tegemist lõhkematerjalidega, on mitte puutuda seda. Kui on juba leitud, siis las olla nagu ta on. Tuleb teavitada sellest inimesi ümber ringi. Tekita ohu alla, et siis evakueerida inimesi ja oodata spetsialiste. Kui toll leiab mingi ese, mida ta ei tunne, siis ongi lihtne, käituda ta nagu pommi kahtlase esega.

12. Kas on mingid kriteeriumid, mille abil hindate Teie lõhkematerjali ohtu?

Kriteeriumeid on mitmeid: lõhkematerjali kogus, olukord, asukoht, lõhkematerjali liik, jne. Lõhkematerjalid on kõik ohtlikud.

13. Kuidas saab kaitsta tollipunkti töötajaid?

Koolitus, ainult koolitus.

14. Kuidas on võimalik Teie arvates tõhustada lõhkematerjalide tollikontrolli?

Jälle koolitus, inimesi teadlikumaks teha. Kui inimesed teavad, mida nad otsivad, siis on see kontroll juba tõhus. Nii kaua kui inimene ei tea, kuidas lõhkematerjal välja näeb, siis ta ei oskagi, isegi kui see tolliröntgenis läbi jookseb seal, vaadata sellist lõhkekehat.

LISA 4. Intervjuu Tehnilise Järelevalve Ameti kemikaali ja mäetööde osakonna spetsialisti Merike Ringiga

1. Milline Tehnilise Järelevalve Ameti üksus on kohustatud tegutsema lõhkematerjali lubade andmisega?

Kemikaali- ja mäetööde osakond, mis käib Tööstusohutuse teenistuse alla.

2. Rääkige palun rohkem sellest, milles seisneb Teie töö? Kas Teie olete ainuke inimene, kes sellega tegeleb?

Põhimõtteliselt minu töö seisneb järelevalves ja lubade väljestamine hästi suur osa lisaks sellele järelevalvele. Ma ei ole ainuke inimene, kes sellega tegeleb. Tegelikult mina olen inimene, kes tegeleb ainult lõhkematerjalidega, aga lisaks on veel üks inimene, kes tegeleb nii lõhkematerjalidega. Et meil on selle valdkonnaga polteist inimest, et üks inimene on poolekohaga lisaks.

3. Kui tihti palutakse luba, selleks et tuua lõhkematerjali Eesti territooriumile? Kas tavalised inimesed paluvad luba ka või ainult ettevõtted? Kui suur on tõenäosus, et inimene saab selle loa?

Eelmise aasta statistika näitas seda, et me väljastasime lõhkematerjali sisse- ja väljaveolube 41 ja tavaliselt ikkagi taotlevad luba ettevõtted. Ettevõtted, kellel on majandustegevusregistril registreering olemas, võivad käibelda siis lõhkematerjali või pürotehnikat. Tõenäosus eelmisel aastal oli 100% ehk need ettevõtted, kes taotlesid, kõik said selle loa. Lõhkematerjali sisse- ja väljaveoload väljastame me siis, kui tegemist on kolmanda riigiga, kes ei kuulu Euroopa Liite ega Euroopa Liidu majanduspiirkonda. Lisaks on veel veoload. Et siis EL-st toomisele Eestisse või Eestist välja viimisele väljastatakse siis lõhkematerjali veoluba. Sest, et Lõhkematerjaliseadus on reguleeritud erinevaate paragrahvi ka.

4. Millised kriteeriumid peavad olema täidetud, et saada luba?

Sellised nõuded on kõik kirjas Lõhkematerjaliseaduses, et kui need on täidetud ja ettevõttel on kõik registreeringud ja asjad olemas, siis tavaliselt selle loaga saab.

5. Millised on Eesti Vabariigis kasutamiseks lubatud lõhkematerjalid?

Lõhkematerjaliseaduses on niimoodi, et ta käsitleb ka pürotehni esitooteid. Et selles mõistes on ka pürotehnika logu lõhkematerjal ja tava ringluses lõhkematerjal on nagu sellist asi üldse ei liigugi. Lõhkematerjali kasutavad ettevõttes, kes käivad lõhkemas, tegelevad lõhketöödega ja nad müüvad seda omavahel. Tavakasutaja nagu lõhkematerjali kätte ei saa põhimõtteliselt. Pürotehnikaga on teistmoodi. Pürotehnikal on kasutuslubade register. Kõik neid rakette ja asju, mida osta saab, need peavad olema pürotehniliste kasutuslubade registris ja neid kasutusload väljastame ka meie osakond. Põhimõtteliselt peab olema pürotehnilistel tootel kasutusluba ning see kasutusluba kajastatakse selles, et toode on kantud meie registrisse.

6. Kuidas Teie hindate ohtu, et lõhkematerjali tuuakse Eesti territooriumile ilma loata?

Siin ma arvan, et oleks mõttekas pöörduda Eesti Maksu- ja Tolliameti (edaspidi MTA) poole ja Politsei- ja Piirivalveameti poole. Sellepärast, et meie menetlus selles suhtes on dokumendi põhine ja meie nagu reaalselt selle ohtu hinnata ei saa. Meie saame vaadata, et dokumentatsioon oleks korras ja ettevõttel on kõik nõuded täidetud. Halb on see, et EL-s on kauba vabaliikumine, mis toodi see oht, et toll ei saa nagu ülevaadetest sellest lõhkematerjalidest, mis liikuva EL-i sisenes meile, kui tulevad nad näiteks Saksamaalt, Soomest või Rootsist. Toll ei saa seda reguleerida. See käib nagu loa alusel, aga tollini see ei jõua, see veoluba, mida me väljastame. See on EL-i sisese liikumise korra, lihtsalt toll ei näe seda. Kuigi see lõhkematerjali veoluba on kaasas selle saadetisega kogu aeg.

7. Kui tihti palub Teilt toll hinnangut, kas on aine lõhkematerjal või ei ole?

Aastas paar korda võib olla, kui neil on kahtlus, siis nad küsivad.

8. Kuidas Te hindate erinevate asjassepuutuvate ametkondade tööd ja nende vahelist koostööd? Kas koostööd võiks kuidagi parandada?

Selles mõttes, et koostöö on toimunud ja toimub ka edaspidi. Et meil on erinevate asutustega koostöö kokkuleppe ja ka nendel järelevalve asutustel, kes lõhkematerjalide käitlemise järelevalvet teevad, nad pääsevad meie andmebaasidele liigi, järelevalve andmebaasidele. Koostöö toimib.

9. Milles seisneb TJA ja MTA vaheline koostöö?

Meil MTA-ga on seadusest tulenev kohustus neid teavitada lubade kohta. Kui meie väljestame lõhkematerjali sise- või väljaveoloa, siis me teavitame nii MTA kui ka Politsei- ja Piirivalveameti sellest. See, mis on seaduses kirjutatud, aga eraldi detailisemaid asju ega koostöökokkuleppe ei ole. Aga meil kogu aeg on ka infovahetusi. Me just eelmisel nädalal võrdlesime neid lõhkematerjali sise- ja väljaveolube, neid kogused ja asjad, kas kõik klappib või ei. Selles mõttes, et meil koostöö toimib, siin on lihtsalt detaileid, et kui detailiseks see läheb.

10. Kas on olemas mingi juhend, mis reguleerib ametkondade vahelist koostööd?

Kuidas Teie arvate, kas on olemas vajadus uue juhendi (määruse, seaduse) väljatöötamiseks, mis reeguleriks ametkondade vahelist koostööd?

Konkreetseid juhendeid ei ole, lihtsalt asutused ise, kui soovivad koostöö teha ja teevad koostöökokkuleppe. Et määruseid ja seaduseid nagu eraldi välja ei ole antud. Asutused teevad omad ettepanekud ja siis sõlmitakse koostöökokkuleppe.

11. Kuidas Teie hindate tolliametnike valmidust reageerida ja tegutseda lõhkematerjali avastamisega piiril?

Siin ma arvan, et tuleks ka pöörduda MTA poole sellepärast, et me ei ole pädev infot andma, kuidas nende töökorralduse pool on.

12. Kuidas on võimalik Teie arvates tõhustada lõhkematerjalide tollikontrolli?

Kindlasti koostöö, koolitused.

LISA 5. Intervjuu AS G4S Põhja piirkonna esinduse turvajuhhi Kristjan Saarikuga

1. Millised vahendeid Teie kasutate inimesi ja pagasi kontrollimisel?

Me kasutame röntgeniaparate, mis suudavad lõhkematerjali tuvastada ja avastada. Lennujaamas kontrollitakse 100% pagasi. Lähivaatuse aparaat laseb läbi kõike kohvreid ja kotte ning kui on mingi kahtlane ese, siis tehakse täiendav kontroll. Isikute lähivaatuse kontrolli teostamise meetodika on igal juhul erinev. Meetodika lähtub inimeste käitumisest, välimusest (näiteks riietus ei vasta ilmastiku oludele), ohuhinnangust jne.

2. Kas olid juhtumid, kus lõhkematerjalid avastati?

On olnud erinevaid padruni asju, mis tegelikult sisaldavad ka lõhkeainet. Kuid lõhkematerjale ei olnud meil avastatud.

3. Mis Teie peate tegema juhul, kui avastate lõhkematerjali?

Sellisel juhul me kutsume kohale MTA töötajaid või Politsei. Kõik avastamised lähevad Politseisse ja MTA-sse

4. Kas Teie töötajatel olid mingid spetsiaalset koolitused, et kuidas avastada lõhkematerjale ning kuidas end käituda pärast avastamist?

Ikka olid. Kõik meie töötajad on selles suhtes selgelt välja koolitatud kogu selle meetodite poolele ehk kuidas on mingisugune aparaat mõõdab, kes ja mis mingil ajal teeb jne. Aga need on kindlasti meetodeid, mis ma ei tahaks rääkida.

5. Kas meie riiki kontrollisüsteem erineb kuidagi teiste riikide süsteemiga?

Tegelikult meie kasutame aparaaturi, mis on ülemaailma välja töödeldud. Siit nagu pole vajalik kuhugi niisama eraldi vaadata. See mis on nii mujal maailmas, kui ka meil kasutatakse, siis suudlikus on sama.

6. Millised probleemid Teie näete lõhkematerjali avastamisega?

Kõigepealt see on kõige raskem ja ohtlikum avastamis grupp. Kõike isikuid ei vaadata ehk kõikidelt isikutelt ei võta lõhkematerjali proove.

7. Kuidas on võimalik Teie arvates tõhustada lõhkematerjalide kontrolli?

Peab vahetada teavet nii siseriikliku taasandil kui ka riikide vahel. Tuleb vaadata sellele, et kes liigub, kus liigu, on ta mingis grupis kuuluv, millega tegeleb, kas kahtlane või ei. Tuleb kindlasti teha riikide vahelist koostööd. Infot võib teada, infot võib vallata, aga kui edasi ei edastata, siis võivad juhtuda erinevad halvaid asju.